

تأثیر نماز شب در زندگی انسان

پژوهشگر:

رقیه قاسمی^۱

چکیده:

در میان نمازهای مستحبی، نماز شب جایگاه خاصی دارد و تاکید فراوانی که در آیات قرآن و احادیث درباره آن آمده، به مراتب بیش از نمازهای مستحبی دیگر است. به همین جهت اولیاء خدا بر آن مداومت داشتند و به تهجد و عبادت نیمه شب می پرداختند.

قرآن کریم در آیات متعددی که بیش از ۹ آیه می باشد، از نماز شب و شب زنده داری سخن به میان آورده و آن را کلید دستیابی به مقامات معنوی و پاداش های عظیم اخروی دانسته است و هم چنین اهل بیت (علیهم السلام)، شیعیان خود را با تاکید فراوان به خواندن این نماز ترغیب کرده اند. با استفاده از آیات و روایات می توان این گونه فهمید که نماز شب در دنیا و آخرت دارای آثار فراوانی است؛ آثاری مثل سلامتی بدن و تندرستی، خوشبو شدن، ریزش گناهان، دفع عذاب الهی در دنیا، سبب ورود به بهشت و آسایش طولانی در موقف قیامت، عبور از صراط، آزادی از جهنم .... علت تاکید اسلام بر این موضوع، همین آثار عظیم و فراوانی است که این عبادت در زندگی انسان دارد. این مقاله توصیفی و به صورت کتابخانه ای انجام شده است .

کلید واژه ها: نماز شب، تهجد، سحر، شب زنده داری.

مقدمه:

رمز سیر و سلوک الی الله، یاد خدا است. هر کس به هر موقعیتی از مقامات و کمالات معنوی رسیده، از رمز «توجه به خدا» استفاده کرده است. ذکر و یاد خدا، انسان را به کیمیای محبت خدا می‌رساند و این کیمیا انسان را متحول کرده و انسان را به آن نقطه مطلوب می‌رساند. مهم‌ترین و کامل‌ترین و سازنده‌ترین مصادیق ذکر، «نماز شب» است؛ همین نمازهای واجبی که می‌خوانیم. همین واضحات اگر درست انجام شود، انسان می‌تواند به آن نقطه‌ای برسد که بزرگان اهل معرفت رسیده‌اند. ممکن است نمازهای واجب را آن گونه که باید و شاید نتوانیم با حضور و توجه تمام بخوانیم، خداوند عنایت فرموده و برای تکمیل فرائض، نوافل را تشریح کرده است. اگر انسان به نوافل مقید باشد، کمک می‌کند که آثار و برکاتی که نمازهای واجب در زندگی دارند در زندگی انسان ظهور پیدا کند و از همه نوافل، مهمتر «نماز شب» است.

نماز شب، یکی از عبادات خالص اولیای خدا و از برنامه‌های سازنده اسلامی به شمار می‌رود، انسان را به وادی معنویات نزدیکتر می‌کند و درس خودسازی و خلوت کردن با خالق خود را که از نیازهای طبیعی انسان است به او می‌آموزد، و تاثیر بسزایی در دو زندگی انسان دارد؛ هم در دنیا و هم در قیامت و تاثیر گذاشتن آن را هم قرآن و هم روایات بیان نموده‌اند. بزرگان از طریق همین نماز شب به سیر سلوک رسیدند. تاثیر نماز شب ابعاد گسترده‌ای دارد؛ هم تاثیر باطنی و هم تاثیر ظاهری، هم رفع مشکلات و گرفتاری می‌کند و هم رافع بیماری روحی و جسمی است شب زنده‌داری انسان را از ارتکاب گناه حفظ می‌کند.

عده‌ای بر این اعتقادند که بحث نماز شب به زمان نزول آیات قرآن در زمینه، بر می‌گردد و عده‌ای دیگر بر این باورند، که طبق روایات، پیامبران گذشته اهل شب زنده‌داری و اقامه نماز در دل شب بوده‌اند پس تاریخ این بحث را به حضرت آدم (علیه السلام) و پیامبران پس از آن می‌دانند. می‌توان گفت هر دو دیدگاه قابل جمع است. یعنی هر دو نظریه درست است؛ اصل شب زنده‌داری از پیامبران الهی شروع شده است و در دین مبین اسلام با نزول آیات در این باره، این بحث پررنگ‌تر و برجسته‌تر شده است. در طول تاریخ حضور ائمه (علیهم السلام) هر کدام به بیان اهمیت و آثار نماز شب پرداخته‌اند و شیعیان را تشویق به این امر کرده‌اند. و در زمان غیبت امام زمان (عج الله تعالی الشریف) علمای علم اخلاق و عارفان اصیل، به این موضوع تاکید داشته‌اند و در این زمینه حتی نوشته‌هایی نگاشته‌اند. در این نوشته‌ها به طور مفصل به تمام زاویای شب زنده‌داری و نماز شب پرداخته‌اند البته بدون اینکه موضوع بندی کرده و یا نوشته‌ها را تیتربندی کنند. در این تحقیق

در حدی که خواننده، وقت دارد، مختصر و مفید به این موضوع پرداخته شده است و تمام مباحث دسته بندی و فهرست سازی شده است و فقط به بحث اهمیت و آثار نماز شب پرداخته شده است. قلمرو تحقیق، محیطی و محدود به کتابخانه است و روش تحقیق نقلی است یعنی براساس آیات و روایات است. رویکرد این مقاله علمی – تخصصی است و شیوه آن توصیفی می باشد. در این مقاله ابتدا واژه های مهم به کار رفته در عنوان یا متن اصلی مقاله بررسی شده است سپس به بیان اهمیت شب زنده داری و نماز شب در سه محور آیات قرآن، روایات و سخنان علمای علم اخلاق پرداخته شده است و در آخر همین بحث علت تاکید اسلام بر شب زنده داری بیان شده است. و آخرین بخش آن بیان آثار نماز شب از دیدگاه قرآن و روایات در دو محور دنیا و آخرت است.

۱- مفهوم شناسی

به منظور فهم بهتر موضوع مقاله، در ابتدا به مفهوم شناسی واژه‌های می‌پردازیم:

الف- واژه تاثیر

واژه تاثیر در زبان فارسی: ۱- به معنای اثر گذاشتن در چیزی، اثر کردن ۲- اگر اسم باشد به معنای: نفوذ؛ قدرت تاثیرگذاری. (www.vajehyab.com)

واژه «اثر» در زبان قرآن: به معنای نشانه. در قاموس به باقی مانده شیء گفته شده است. به طور کلی «اثر» عبارت است از علامت و نشانه‌ای که از چیزی یا کسی باقی مانده باشد. (بیستونی، ۱۳۸۸، صص ۱۹-۲۰). واژه «اثر» در فقه: به معنای باقی مانده از چیزی و نتیجه شیء است و دارای چندین معنی است:

۱- به معنای باقی مانده از چیزی، ۲- به معنی نتیجه و آن چیزی است که از چیزی به دست آید، ۳- به معنی نشانه و آن علامتی است که دلالت بر چیزی می‌کند و .... (www.wikifegh.ir)
اثر (ج آثار): اثر هر چیز عبارت است از آنچه که ما را به وجود آن چیز دلالت و راهنمایی کند. (راغب اصفهانی، ۱۳۸۶، ص ۱۴).

ب- واژه «نماز شب»

این واژه ترکیبی از دو واژه «نماز» و «شب» است:

اول: واژه «نماز»

در زبان فارسی: ۱- (از نظر فقه) عبادت مخصوص و واجب مسلمانان که شامل اقامه و حمد و سوره و ذکر تسبیحات واجب است و پنج بار در شبانه روز به جای می‌آورند. ۲- (اسم مصدر) پرستش؛ نیاز؛ سجود؛ بندگی. ۳- (اسم مصدر) [قدیمی]: تنظیم کردن در مقابل کسی. (www.vajehyab.com) ریشه نماز در فارسی از لفظ پهلوی «نماک» گرفته شده و آن هم به نوبه خود از ریشه باستانی «نم» به معنی خم شدن، تعظیم کردن گرفته شده است. (امیری پور، ۱۳۸۶، ص ۶۳) در زبان قرآن: واژه «صلاه» در قرآن مجید به معانی گوناگون آمده است که تا حدودی مشابه یکدیگرند و آن‌ها عبارتند از: (شهسوار، ۱۳۸۲، ص ۳۱).

۱- دعا: «...وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ...»؛ «یعنی... در حق آنان دعا کن زیرا دعای تو

برای آنان آرامش و تسلی خاطری خواهد بود...» (توبه، ۱۰۳)

۲- رحمت: «إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ...»؛ «یعنی به راستی که خدا و فرشتگان بر

پیامبر (صل الله علیه و آله و سلم) رحمت می فرستند.» (احزاب، ۵۶)

۳- سلام «أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ...»؛ «یعنی آنان (که در مصائب صبر

می کنند) سلام و درود و رحمت پروردگارشان بر آنان خواهد بود...» (بقره، ۱۵۷)

۴- عبادت ویژه: معروفترین معنای صلوه، نماز است که شبانه روز حداقل پنج بار آن را انجام

می دهیم و ستون دین محسوب می شود. (امیری پور، ۱۳۸۶، ص ۶۳.)

صلو: صلاه: دعا، نماز، بسیاری از اهل لغت گفته اند: «صلاه» به معنای دعا و تبریک و تمجید

است. اما «صلاه» به معنای نماز نیز آمده است که در اصل نوع خاصی از دعا است. (راغب اصفهانی،

۱۳۸۶، صص ۲۵۵-۲۵۶)

دوم: واژه «شب»

در زبان فارسی: از غروب تا طلوع آفتاب که هوا تاریک است؛ فاصله میان غروب خورشید تا

سپیده صبح. (www.vajehyab.com)

در زبان قرآن: اهمیت شب و حرکت الهی و سیر معنوی در آن بر هیچ کس پوشیده نیست.

شب برای اهل دل روشنی خاصی دارد و چه بسیار از برکت های الهی که در شب نازل شده است.

خداوند پیامبرش را شبانگاه به معراج برد: «سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى

الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى...» (اسراء، ۱)

کلمه لیل به معنای شب و مشتقات آن حدود ۹۰ بار در قرآن کریم آمده است که بیانگر

اهمیت شب در قرآن است. (خاتمی، موسوی، ۱۳۸۹، ص ۵۰)

پس منظور از نماز شب؛ نمازی است که دارای کیفیت خاصی است و در شب به جا آورده

می شود.

ج- واژه «سحر»

در زبان فارسی: نزدیک صبح، هنگام پیش از صبح، سپیده دم، پگاه. (www.vajehyab.com)

در قرآن کریم: به معنای نزدیک صبح: «وَالْقَاتِنِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَعْفِرِينَ بِالسُّحْرِ...»؛ «یعنی

(در برابر) خضوع و (در راه او) انفاق می کنند و سحرگاهان استغفار می نمایند. أسحر جمع سحر

است. آیه از استفاده در سحرگاه حکایت می کند که بهترین وقت برای یاد خدا است. مفرد این

کلمه یک بار و جمع آن ۲ بار در قرآن آمده است. (بیستونی، ۱۳۸۸، ص ۵۱۸)

سَحَر: (ج أَسْحَار): آمیخته شدن تاریکی آخر شب با روشنایی روز. به این زمان نیز سحر می‌گویند. (راغب اصفهانی، ۱۳۸۶، ص ۲۰۷)

د- واژه «تَهَجُّد»

در زبان فارسی: ۱- شب زنده داری؛ بیدار ماندن در شب برای نماز و عبادت، ۲- مجاز از نماز شب، ۳- [قدیمی]: خوابیدن در شب، ۴- [قدیمی]: بیدار شدن در شب. (www.vajehyab.com) در قرآن: ریشه آن (ه ج د) است. هُجُود به معنی خواب و هاجد به معنی خفته است و نیز به معنی بیداری در شب است. «وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدُ بِهِ نَافِلَةً لَكَ...»؛ «یعنی مقداری از شب را به خواندن قرآن بیدار باش. این واژه فقط یک بار در قرآن کریم تکرار شده است. (بیستونی، ۱۳۸۸، ص ۱۲۶۳)

زبان عربی: این واژه از ریشه (ه ج د) است و راغب اصفهانی و طبرسی، اصل هُجُود را به معنای خوابیدن دانسته‌اند، اما به گفته جوهری این واژه از اضداد است چون در لغت به دو معنی (در شب خفتن) و (در شب بیدار شدن) آمده است. (www.wikifagh.ir, www.wikishia.ir) در فقه اسلامی: مراد از آن فقه، شب زنده داری جهت اقامه نماز شب، تلاوت قرآن، ذکر خداوند و طلب مغفرت است.

واژه «تَهَجُّد» در روایات و نیز کلمات فُقه‌ها در خصوص نماز شب زیاد به کار رفته است به گونه‌ای که مراد از آن هنگام اطلاق، همان نماز شب است. و متهجّد کسی است که در شبانگاه برای برپاداشتن نماز از خواب برمی‌خیزد. (www.wikifagh.ir) تَهَجُّد: سُجُود: خواب. مُتَهَجِّد: کسی که در شب برای نماز و عبادت بیدار بماند، شب زنده دار. (راغب اصفهانی، ۱۳۸۶، ص ۴۵۵)

ه- واژه «زندگی»

در زبان فارسی: ۱- زنده بودن- زیست- حیات، ۲- مدت عمر، ۳- وضع مالی، ۴- مال و منال. (www.vajehyab.com) حیات مقابل ممات است. حیات به معنی زیست، زنده بودن و مقابل ممات است. (www.wikifagh.ir) در دین مبین اسلام دو نوع زندگی تعریف شده است: زندگی دنیوی و زندگی اخروی. در اینجا هر دو نوع زندگی مورد بحث است.

و- واژه «انسان»

در زبان فارسی: ۱- (از نظر زیست شناسی) جاندار است از راسته پستانداران با ده انگشت کارساز، که روی پا راه می‌رود و به سبب داشتن مغز پیشرفته قادر به تکلم و تفکر است. ۲- شخص؛ فرد. (www.vajehyab.com)

در زبان عربی: انسان اصلش از (إنسیان) است. زیرا لغت شناسان عربی، مصفّر آن را «أنیسیان» دانسته‌اند. یای آخر در تصغیر بر وجود آن در اصل، دلالت می‌کند و به سبب کثرت استعمال، حذف شده است. (ابن منظور، ۱۴۰۸ق، ج ۱، ص ۲۳۱)

در وجه تسمیه انسان به این نام، گفته شده است: با توجه به این که انسان اصلش (انسیان) بوده و آن هم از (نسیان) است، و انسان چون با خدای خود عهدی بست و فراموش کرد، بدین نام نامیده شد. (www.wikifagh.ir)

انس: إنس (ج أناس و أناسیّ): انسان، بشر، خلاف جن. همچنین به معنای ضد (نفور) نیز آمده است. (راغب اصفهانی، ۱۳۸۶، ص ۳۳)

۲- اهمیت نماز شب

غوغای زندگی روزانه از جهات مختلف، توجه انسان را به خود جلب می‌کند و فکر آدمی را به وادی‌های گوناگون می‌کشاند، به طوری که حضور قلب کامل در آن بسیار مشکل است. اما در دل شب و به هنگام سحر و فرو نشستن غوغای زندگی مادی، و آرامش روح و جسم انسان در پرتو مقداری خواب، حالت توجه و نشاط خاصی به انسان دست می‌دهد که بی‌نظیر است.

در این محیط آرام و دور از هر گونه ریا و تظاهر و خودنمایی و توأم با حضور قلب حالت توجهی به انسان دست می‌دهد که فوق العاده روح پرور و تکامل آفرین است. به همین دلیل دوستان خدا همیشه از عبادت‌های آخر شب، برای تصفیه روح و حیات قلب و تقویت اراده و تکمیل اخلاص نیرو گرفته‌اند.

در آغاز اسلام نیز پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) با استفاده از همین برنامه روحانی مسلمانان را پرورش داد، و شخصیت آن‌ها را آن قدر بالا برد که گویی آن انسان سابق نیستند یعنی از آن‌ها انسان‌های تازه‌ای آفرید، مصمم، شجاع، با ایمان، پاک، و با اخلاص. (مکارم شیرازی، ۱۳۵۳، ج ۱۲، ص ۲۲۷-۲۲۸)

با بررسی آیات و روایات و سخنان علماء اخلاق در باب فضیلت نماز شب، این حقیقت روشن خواهد شد.

الف: اهمیت نماز شب در آیات قرآن کریم

برای اینکه اهمیت نماز شب و شب زنده‌داری مشخص شود ابتدا به سرچشمه و منبع نور یعنی آیات الهی می‌رویم.

اول: «وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا»؛ «و پاسی از شب را (از خواب برخیز، و) قرآن (و نماز) بخوان! این یک وظیفه اضافی برای تو است؛ امید است پروردگارت تو را به مقامی در خور ستایش برانگیزد!» (اسراء، ۷۹)

گر چه مخاطب در این آیه ظاهراً پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) است، ولی از یک نظر می‌توان حکم آن را تعمیم داد و گفت همه افراد با ایمان که برنامه الهی، روحانی، تلاوت و نماز شب را انجام می‌دهند سهمی از مقام محمود خواهند داشت، و به میزان ایمان، و عمل خود به بارگاه قرب پروردگار راه خواهند یافت، و به همان نسبت می‌توانند شفیع و دستگیر و اماندگان در راه شوند. زیرا می‌دانیم هر مومنی در شعاع ایمان خود از مقام شفاعت برخوردار خواهد بود، ولی مصداق اتم و اکمل این آیه شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) است. (مکارم شیرازی، ۱۳۵۳، ج ۱۲، ص ۲۳۲).

«مقام محمود» چنان که از لفظش پیدا است معنی وسیعی دارد که شامل هر مقامی که در خور ستایش باشد می‌شود ولی مسلماً در اینجا اشاره به مقام ممتاز و فوق العاده‌ای است که برای پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) در سایه عبادت‌های شبانه و نیایش در دل سحر حاصل شده است. معروف در میان مفسران، این است که این مقام همان شفاعت کبری پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) است. (مکارم شیرازی، ۱۳۵۳، ج ۱۲، ص ۲۳۱).

دوم: «تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ»؛ «یعنی پهلوهایشان از بسترها در دل شب دور می‌شود (و به پا می‌خیزند و رو به درگاه خدا می‌آورند) و پروردگار خود را با بیم و امید می‌خوانند، و از آنچه به آنان روزی داده‌ایم انفاق می‌کنند.» (سجده، ۱۶)

در تفسیر جمله «تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ» دو تفسیر در روایات اسلامی وارد شده:

۱- تفسیری به نماز عشاء و اشاره به اینکه مومنان راستین بعد از نماز مغرب و قبل از نماز عشاء به بستر نمی‌روند، مبدا خواب آن‌ها را بگیرد، و نماز عشايشان از دست برود. (زیرا در آن زمان معمول بوده که در آغاز شب به استراحت می‌پرداختند و نماز مغرب و عشاء را - طبق دستور

استجابی جدایی میان نمازهای پنجگانه- از هم جدا می‌کردند و هر کدام را در وقت فضیلت خود به جا می‌آوردند.) هر گاه بعد از نماز مغرب و قبل از وقت عشاء می‌خوابیدند ممکن بود برای نماز شب بیدار نشوند.

۲- بیشتر روایات و کلمات مفسران، به برخاستن از بستر و برای اداء نماز شب تعبیر شده است. (مکارم شیرازی، ۱۳۵۳، ج ۱۷، صص ۱۴۵-۱۵۵)

سوم: «أَمَّنْهُ هُوَ قَانِتٌ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةً رَبِّهِ...» («آیا چنین کسی با ارزش است) یا کسی که در ساعات شب به عبادت مشغول است و در حال سجده و قیام، از عذاب آخرت می‌ترسد و به رحمت پروردگارش امیدوار است؟!») (زمر، ۹)

خدا در این آیه از روش مقایسه که روش شناخته شده قرآن برای تفهیم مسائل مختلف است استفاده کرده است و می‌فرماید: آن انسان مشرک و فرامشکار و گمراه کننده کجا و این انسان بیدار دل و نورانی و با صفا که در دل شب که چشم غافلان در خواب است، پیشانی بر درگاه دوست گذارده، و با خوف و رجا او را می‌خواند، کجا؟!)

(بیدار دلان شب) نه به هنگام نعمت از مجازات و کیفر خدا، خود را در امان می‌دانند، و نه هنگام بلا، از رحمتش قطع امید می‌کنند، و این دو عامل همواره وجود آنان را در حرکتی مداوم، توأم با هوشیاری و احتیاط به سوی دوست می‌برد.

تکیه روی ساعت شب به خاطر آن است که آن ساعات حضور قلب بیشتر و آلودگی به ریا از هر زمان کمتر است. (مکارم شیرازی، ۱۳۵۳، ج ۱۹، صص ۳۹۴-۳۹۳)

تعبیر به «قَانِتٌ أَنَاءَ اللَّيْلِ» که به صورت اسم فاعل آمده با توجه به مطلق بدون کلمه «اللَّيْلِ» دلیل بر تداوم و استمرار عبودیت و خضوع آن‌ها در پیشگاه خدا است. چرا که اگر عمل مداوم نباشد تاثیر آن ناچیز است. (مکارم شیرازی، ۱۳۵۳، ج ۱۹، ص ۳۹۵)

چهارم: «وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحَهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ»؛ «پاسی از شب و در پی سجده‌ها [و نمازها] او را تسبیح گوی. (ق، ۴۰)

پنجم: «كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ * وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ»؛ «آن‌ها کمی از شب را می‌خوابیدند * و در سحرگاهان استغفار می‌کردند.» (ذاریات، ۱۷-۱۸)

«يَهْجَعُونَ» از ماده‌ی «هجو» به معنی خواب شبانه است، از نظر برخی از مفسران، منظور این است که آن‌ها اکثر شب را بیدار بودند و کمی از شب را می‌خوابیدند.

ششم: «يَا أَيُّهَا الْمَرْمَلُ * قُمْ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا * نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا * أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا»؛ «ای جامعه به خود پیچیده! شب را، جز کمی، بپاخیز * نیمی از شب را، یا کمی از آن کم کن * یا بر نصف آن بیفزای، و قرآن را با دقت و تأمل بخوان.» (مزمل، ۱-۴)

هفتم: «وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا»؛ «و در شبانگاه برای او سجده کن، و مقداری طولانی از شب، او را تسبیح گوی!» (انسان، ۲۶)

هشتم: «وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا»؛ «کسانی که شبانگاه برای پروردگارشان سجده و قیام می‌کنند.» (فرقان، ۶۴)

ب: اهمیت نماز شب در روایات

اول: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله وسلم) أَتَانِي جَبْرِيْلُ فَقَالَ... وَأَعْلَمُ أَنَّ شَرَفَ الْمُؤْمِنِ قِيَامُهُ بِاللَّيْلِ وَعِزُّهُ اسْتِغْفَاؤُهُ عَنِ النَّاسِ» (ردایی آملی، ۱۳۸۶، ص ۱۰۲)

رسول خدا (صلى الله عليه وآله وسلم) می‌فرماید: جبرئیل پیش من آمد و گفت: ... و بدان که شرف مومن بپا خاستن شب و عزت وی بی‌نیازی از مردم است.

دوم: قال رسول الله (صلى الله عليه وآله وسلم): رَحِمَ اللَّهُ عَيْنًا بَكَتَ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَ رَحِمَ اللَّهُ عَيْنًا سَهَرَتْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ «خدا رحمت کند دیده‌ای را که از ترس خدا بگرید و رحمت کند دیده‌ای را که در راه خدا بیدار ماند.» (ردایی آملی، ۱۳۸۶، ص ۱۰۳)

سوم: الامامُ الصَّادِقُ (عليه السلام): قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله وسلم) - فِي وَصِيَّتِهِ لِعَلِيِّ (عليه السلام) -: عَلَيْكَ بِصَلَاةِ اللَّيْلِ. يُكْرَرُهَا أَرْبَعًا؛ «امام صادق (عليه السلام) فرمودند: پیامبر (صلى الله عليه وآله وسلم) - در سفارش به علی (عليه السلام) - فرمود: بر تو باد نماز شب. حضرت این جمله را چهار بار تکرار فرمود.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ج ۶، ص ۳۳۵)

چهارم: رسول الله (صلى الله عليه وآله وسلم): مَا زَالَ جَبْرِيْلُ يُوصِينِي بِقِيَامِ اللَّيْلِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّ خِيَارَ أُمَّتِي لَنْ يَنَامُوا مِنَ اللَّيْلِ إِلَّا قَلِيلًا؛ «پیامبر خدا (صلى الله عليه وآله وسلم): جبرئیل پیوسته مرا به شب زنده‌داری سفارش می‌کرد، چندان که گمان کردم نیکان امت من جز اندکی از شب را هرگز نخواهند خفت.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ج ۶، ص ۳۳۵)

پنجم: الامامُ الباقرُ (علیه السلام): إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ ..... الْمُسَاهِرَ بِالصَّلَاةِ؛ «امام باقر (علیه السلام): خداوند دوست دارد... کسی را که با نماز، شب زنده‌داری می‌کند.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ص ۳۳۶)

ششم: «الامامُ الصادقُ (علیه السلام): «لَا تَدَعِ قِيَامَ اللَّيْلِ، فَإِنَّ الْمَغْبُوتَ مَنْ غَبِنَ قِيَامَ اللَّيْلِ»؛ «امام صادق (علیه السلام): شب زنده‌داری را فرو مگذار؛ زیرا مغبون (واقعی) کسی است که شب زنده‌داری را از دست بدهد.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ص ۳۳۶)

هفتم: امام علی (علیه السلام) در توصیف شهدای جنگ صفین می‌فرماید: «...ذُبِلَ الشَّفَاةُ مِنَ الدُّعَاءِ، صُفِرَ الْأَلْوَانُ مِنَ السَّهْرِ. عَلَى وَجُوهِهِمْ غَيْرَةُ الْخَاشِعِينَ»؛ «...لب‌هایشان از فراوانی دعا خشک، و رنگ‌های صورت از شب زنده‌داری‌ها زرد، و بر چهره‌هایشان غبار خشوع و فروتنی نشسته بود...» (نهج البلاغه، خطبه ۱۲۱)

هشتم: همچنین در خطبه متقین در وصف پرهیزگاران، امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: «... أَمَّا اللَّيْلَ فَصَافُونَ أَقْدَامَهُمْ تَأْلُونَ لِأَجْزَاءِ الْقُرْآنِ يُرْتَلُونَهُ تَرْتِيلًا ... مُفْتَرِشُونَ جِبَاهَهُمْ وَ أَكْفَهُمْ وَ رُكْبَهُمْ وَ أَطْرَافَ أَقْدَامِهِمْ، يَطْلُبُونَ إِلَى اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ فِي فَكَاكِ رِقَابِهِمْ»؛ «پرهیزگاران در شب برپا ایستادند مشغول نمازند، قرآن را جزء به جزء و با تفکر و اندیشه می‌خوانند... پس قامت به شکل رکوع خم کرده، پیشانی و دست و پا بر خاک مالیده، و از خدا آزادی خود را از آتش جهنم می‌طلبند.» (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۳)

در این فراز از خطبه، امیر المومنین (علیه السلام) یکی دیگر از ویژگی‌های شیعیان حقیقی و خالص را برمی‌شمارد و آن داشتن برنامه‌ای شبانه برای عبادت و بندگی خدا است که بخشی از آن برنامه به خواندن قرآن و تدبر در آن اختصاص یافته است و بخش دیگر به نماز و رکوع و سجود در پیشگاه خداوند و درخواست دریافت رحمت الهی و رهایی از عذاب جهنم. (مصباح یزدی، ۱۳۹۲، ج ۱، ص ۴۱۰)

ج: اهمیت نماز شب از دیدگاه علمای اخلاق

اول: آخوند ملا حسینقلی همدانی (رحمه الله) می‌گوید: از طالبان آخرت، احدی به مقامی از مقامات دینی نرسید مگر آنان که اهل تهجد و شب زنده‌داری بودند. (www.wikiporsesh.ir)
دوم: علامه طباطبایی نقل می‌کند که روزی مرحوم قاضی به من فرمودند: «ای فرزند! دنیا می‌خواهی نماز شب بخوان، آخرت می‌خواهی نماز شب بخوان.» (مختاری، ۱۳۹۲، ص ۱۷۸)
سوم: یکی از شاگردان علامه طباطبایی می‌گوید:

«وقتی به حضور شریف علامه طباطبایی - رضوان الله تعالی علیه- تشریف حاصل کرده بودم و عرض حاجت نمودم، فرمود: «دعای سحر حضرت باقر علوم نبیین (علیه السلام) را فراموش نکن که در آن بهاء و جمال و جلال و عظمت و نور و رحمت و علم و شرف است و حرفی از حور و غلمان نیست. اگر بهشت شیرین است، بهشت آفرین شیرین تر است.» (مختاری، ۱۳۹۲، ص ۱۹۵).

چهارم: استاد شهید مطهری می گوید:

«یک سلسله لذت‌ها معنویت ما را بالا می‌برد. برای کسی که اهل تهجد و نماز شب است، جزء صادقین و صابرين و مستغفرین بالاسحار است، نماز شب لذت و بهجت دارد، آن لذتی که یک نفر نماز شب خوان حقیقی و واقعی از نماز شب خودش می‌برد، از «استغفر الله ربی و اتوب الیه» ها می‌برد، از (العفو) گفتن‌ها و یاد کردن و دعا کردن‌های حداقل چهل مومن می‌برد، آن لذتی که از (یا رب یا رب) گفتن‌ها می‌برد، هیچ وقت یک آدم عیاش که در کاباره‌ها می‌گردد، احساس نمی‌کند. لذت نماز شب خوان خیلی عمیق‌تر، نیرومند تر و نشاط بخش‌تر است.» (مختاری، ۱۳۹۲، ص ۱۸۱).

تهجدات شبانه امام خمینی (رحمه الله) شهید مطهری، محدث قمی، حاج میرزا جواد آقا ملکی تبریزی، علامه مجلسی، علامه بحر العلوم و صدها نفر از علماء و بزرگان و عارفان، خود نشان دهنده اهمیت این مسئله است. (مختاری، ۱۳۹۲، صص ۱۸۳-۱۹۳).

د: بررسی علت و توجه و اهمیت به عبادت شبانه در اسلام

اکنون این پرسش مطرح می‌شود که چرا به عبادت در شب بیشتر توجه و بر آن تاکید شده است؟

تاکید بر عبادت در شب، به دلیل مطلوب بودن حضور قلب و انقطاع الی الله در عبادت است و روح عبادت در قطع توجه به غیر خدا و توجه کامل به خداوند است. سرگرمی‌های روز و نیز شرایط طبیعی و پدیده‌های محیطی که در روشنایی روز دیده می‌شوند، توجه انسان را به خود جلب می‌کنند و از توجه او به خداوند می‌کاهند. از این رو، در شب که انسان از سرگرمی‌های روزانه فارغ شده و به دلیل تاریک بودن محیط، توجهش به پیرامون خویش جلب نمی‌شود، آمادگی بیشتری برای حضور قلب و تمرکز بر عبادت دارد. (مصباح یزدی، ۱۳۹۲، صص ۴۱۱-۴۱۲).

به واقع برای مشتاقان عبادت، شب بستر مناسبی برای راز و نیاز است و انگیزه آن‌ها برای عبادت در شب بیشتر می‌شود. طبیعی است وقتی انسان در شب با حضور قلب و توجه بیشتر نماز می‌خواند، تاثیر عبادتش بیشتر و پایدارتر خواهد بود. (مصباح یزدی، ۱۳۹۲، ص ۴۱۳).

علاوه بر آن علت تاریکی شب و خواب بودن اکثر مردم، انسان به واسطه عبادت‌ها و نمازهای شبانه دچار ریا و خودنمایی و تظاهر نمی‌شود.

۳- آثار دنیوی نماز شب

نماز شب، غبار تیره گناهان روز را از صفحه دل می‌شوید و آینه جدا یافته روح را برای دریافت تصاویر و توفیق و عنایات، آماده می‌کند. گفت و گوی شبانه، جان را طراوت و روشنی می‌بخشد. کرامت اشک را در خزانه حال ذخیره می‌کند و حال گریستن می‌دهد. انسان، در آرامش خلوت شبانه، به خویشتن باز می‌گردد. و این نکته‌ای از صدها اثر و برکت دیگر نماز شب است. (اسحاقی، ۱۳۹۰، ص ۱۱۸).

الف- هم آهنگی با نظام هستی

نخسین نتیجه و اثر شب زنده‌داری و عبودیت حضرت حق هم آهنگی با نظام هستی است. در نظام هستی همه چیز در تسبیح حقند و زیر چتر عبودیت الهی به حرکت خویش، ادامه می‌دهند. اگر چه ما از درک تسبیح آنان عاجزیم، اما این حقیقتی است که هم قرآن و هم احادیث بیانگر آن است: «تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ»؛ «هفت آسمان و زمین و هر چه در آنها است همه به ستایش و تنزیه خدا مشغول هستند و موجودی نیست جز آن که تسبیح و ستایش خدا می‌کند، اما شما تسبیح آنها را درک نمی‌کنید.» (کرمی، آبگشا، ۱۳۹۶، ص ۹۸)

سعدی در گلستان در باب اخلاق درویشان حکایت می‌کند:

«یاد دارم که شبی در کاروانی همه شب رفته بودم و سحر در کنار بیشه خفته، شوریده‌ای که در آن سفر همراه ما بود نعره برآورد و راه بیابان را گرفت و یک نفس آرام نیافت، چون روز شد گفتمش: آن چه حالت بود؟ گفت: بلبلان را دیدم که بنالش در آمده بودند، از درخت و کبکان، از کوه و غوکان در آب و بهایم از بیشه، اندیشه کردم که مروت نباشد همه در تسبیح و من به غفلت خفته.» (سعدی، ۱۳۷۳، ص ۱۹۰)

ب- نورانیت دل

رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم): «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا تَخَلَّى بِسَيِّدِهِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ الْمُظْلَمِ وَ نَاجَاهُ، أَثَبَّتَ اللَّهُ النُّورَ فِي قَلْبِهِ»؛ «پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم): هر گاه بنده در دل شب تاریک با سرور خود خلوت کند و با او به راز و نیاز پردازد، خداوند دلش را نورانی گرداند.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ص ۳۳۸)

ج- مایه‌ی تقرب الهی

«رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم): عَلَیْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ؛ فَإِنَّهُ ذَابُّ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَإِنْ قِيَامَ اللَّيْلِ قُرْبَهُ إِلَى اللَّهِ، وَ مِنْهَا عَنْ الْإِثْمِ»؛ «پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله و سلم): بر شما باد شب زنده‌داری که آن شیوه صالحان پیش از شما است، شب زنده‌داری مایه تقرب به خدا و بازداشتن از گناه است.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ص ۳۴۰).

د- خشنودی خداوند

«الامام علی (علیه السلام): قِيَامُ اللَّيْلِ مَصْحَةٌ لِلْبَدَنِ، وَ مَرَضَةٌ لِلرَّبِّ عَزَّوَجَلَّ، وَ تَقَرُّضٌ لِلرَّحْمَةِ، وَ تَمَسُّكٌ بِالْأَخْلَاقِ النَّبِيِّينَ»؛ «امام علی (علیه السلام): شب زنده‌داری مایه تندرستی است، و خشنودی پروردگار عزوجل، و قرار گرفتن در معرض رحمت خدا، و چنگ آویختن به اخلاق پیامبران.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ص ۳۴۰).

کسب رضایت حق و به دست آوردن خشنودی ذاتی که مبدا همه کمالات است، عامل بسیار مهمی در کسب کمالات و ریزش رحمت حق بر قلب آدمی است. کسی که رضایت خداوند را به دست آورد زیر چتر ولایت خداوند قرار می‌گیرد و خداوند از اعطای خوبی‌ها به وی دریغ نمی‌کند. آری شب زنده‌داری عامل مهم رضایت حق و در نتیجه رسیدن به قله‌های خوبی‌ها است. (کرمی، آبگشا، ۱۳۹۶، ص ۱۰۲).

ه- سلامتی بدن و تندرستی

«الامام علی (علیه السلام): قِيَامُ اللَّيْلِ مَصْحَةٌ لِلْبَدَنِ»؛ «امام علی (علیه السلام): شب زنده‌داری، مایه تندرستی است.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ص ۳۴۰).

و- از بین برنده گناهان

«الامام الصادق (علیه السلام) فی قوله تعالی: إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ: صَلَاةُ الْمُؤْمِنِ بِاللَّيْلِ تَذْهَبُ بِمَا عَمِلَ مِنْ ذَنْبٍ بِالنَّهَارِ»؛ «امام صادق (علیه السلام) درباره آیه: همانا خوبی‌ها بدیها را از بین می‌برد. فرمود: نماز شب مومن، گناهی را که در روز مرتکب شده است از بین می‌برد.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ص ۳۴۱).

ز - خوشبویی انسان

«الامام الصادق (علیه السلام): صَلَّاهُ اللَّيْلُ تَجَلِبُّ الرِّيحُ»؛ «امام صادق (علیه السلام): نماز شب، انسان را خوشبو می‌کند.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ص ۳۴۱).

ح - زیاد شدن روزی

«الامام الصادق (علیه السلام): صَلَّاهُ اللَّيْلُ تَجَلِبُّ الرِّيحُ»؛ «نماز شب روزی را جلب می‌کند. (روزی می‌آورد)» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ص ۳۴۱).

ط - پاداش عظیم

امام صادق می‌فرمایند: «پاداش نماز شب آن قدر زیاد است که خداوند می‌فرماید: «فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»؛ «هیچ کس پاداشی را که برای آنان در نظر گرفته شده نمی‌داند.» (قرائتی، ۱۳۹۱، ص ۳۹ و ۱۲۸)

ی - دفع دردها و بیماری‌ها

«الامام الصادق (علیه السلام): عَلَيْكُمْ بِصَلَاةِ اللَّيْلِ؛ فَاِنَّهَا سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ، وَ دَابُّ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَ مَطْرَدَةٌ الدَّاءِ عَنْ أَجْسَادِكُمْ»؛ «امام صادق (علیه السلام): بر شما باد نماز شب، که آن سنت پیامبر شما است و شیوه صالحان پیش از شما و دور کننده درد و بیماری از جسم‌های شما.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۶، ص ۳۴۱).

ک - دفع عذاب الهی در دنیا

«عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُصِيبَ أَهْلَ الْأَرْضِ بِعَذَابٍ قَالَ: لَوْ لَا الَّذِينَ يَتَحَابُّونَ بِجَلَالِي وَ يَعْمُرُونَ مَسَاجِدِي وَ يَسْتَغْفِرُونَ بِالْأَسْحَارِ لَأَنْزَلْتُ عَذَابِي»؛ «علی بن جعفر از پدرش حضرت موسی بن جعفر از پدرش از حضرت علی (علیه السلام) روایت کند فرمود: خدای عزوجل زمانی که اراده کند به اهل زمین عذابی را برساند می‌فرماید: اگر نبودند کسانی که به خاطر عظمت و طاعتهم (اجتماع به عمل صالح و) محبت به هم می‌کردند و مساجد را آباد می‌نمودند، و در سحرها استغفار می‌کردند همانا عذابم را نازل می‌کردم.» (حر عاملی، ۱۳۸۹، ص ۳۵۳ - ۳۵۲).

ل - سبب خاموشی خشم خداوند

کسی که در دل شب رختخواب خود را رها کند، بلند شود و در هوای سرد وضو بگیرد، و سر بر سجده بگذارد، خداوند نسبت به بنده خویش مباحثات می‌کند، و او نیز از خشم خداوند مبرا می‌شود. (اکرمی، آبگشا، ۱۳۹۶، ص ۹۸)

رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: «زمانی که آخر شب فرا می‌رسد، خداوند سبحان می‌فرماید: آیا دعوت کننده‌ای هست تا او را اجابت کنم؟ آیا سائلی وجود دارد که خواسته‌اش را عطا کنم؟ آیا استغفار کننده‌ای وجود دارد تا او را بیامرزم؟ آیا توبه کننده‌ای هست تا از گناهان او در گذرم؟» (قمی، ۱۳۸۷، ص ۵۱)

از وصایای پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) به علی (علیه السلام) است که، ای علی نماز شب بخوان هر چند به اندازه دوشیدن شیر گوسفندی باشد و هنگام سحر خدا را بخوان همانا در این هنگام دعایی رد نخواهد شد زیرا خداوند بزرگ فرمود استغفار در دل شب برای مومنان است و آنان اهل نجات می‌باشند. (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۸۱، ص ۱۵۰)

۴- آثار اخروی نماز شب

نماز شب، در عالم قیامت شفیع انسان می‌شود، مایه نجات انسان از آتش جهنم می‌گردد و برگه عبور انسان از صراط، نماز است، در روز قیامت حقیقت باطنی انسان تجلی پیدا می‌کند و ارزش وجودی انسان‌ها آشکار می‌شود به تبع آن اعمال انسان‌ها هم مورد بازخواست قرار می‌گیرد. براساس روایات معصومین شب زنده‌اری دارای پاداش عظیم است. نماز شب به خاطر ثواب عظیمی که دارد ارزش واقعی آن در روز قیامت متجلی می‌شود. (کرمی، آبگشا، ۱۳۹۶، ص ۲۱۱؛ www.noormags.ir)

الف: نماز شب سبب ورود به بهشت

بهشت یکی از نعمت‌های الهی است که خداوند روز قیامت به انسان عطا می‌کند و دروازه رسیدن به بهشت، انجام اعمال صالح است، یکی از اعمال صالح و راههای ورود به بهشت، نماز شب است. ثمره در دل شب با خدا مناجات کردن، رسیدن به بهشت است.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: «مَنْ خَتَمَ لَهُ بِقِيَامِ اللَّيْلِ ثُمَّ مَاتَ فَلَهُ الْجَنَّةُ»؛ «کسی

که عمرش به شب زنده داری به پایان رسد، بهشت از آن او است.» (حر عاملی، بی تا، ص ۲۷۴)

حضرت علی (علیه السلام) می‌فرمایند:

«پرهیزگاران دسته دسته به سوی بهشت رهنمود می‌شوند و از عذاب آسوده‌اند و از سرزنش، ایمن و از آتش دورند و بهشت به خاطر آنان آرامش یافته تا در مکان‌های امن بیسایید و آنان را از این قرارگاه خشنودند. کسانی هستند که در این جهان کردارشان پاک، چشمانشان گریان، و شبهایشان در دنیا در اثر فروتنی در نماز شب و استغفار، روز و روزهایشان از بیم گناه، شب بوده است. پس خداوند بزرگ بهشت را جای بازگشت و ثواب آنان گردانیده است و به بهشت و اهل بهشت سزاوارترند و در سلطنت جاوید و نعمت پایدار.» (نهج البلاغه، خطبه ۱۹۰).

ب- آسایش طولانی در موقف قیامت

بهترین آسایش انسان در روز قیامت است، آسایش در دنیا زودگذر است، ولی آسایش قیامت ابدی است. حیف است انسان آسایش زودگذر این دنیا را با آسایش طولانی آخرت معامله کند، و رسیدن در قیامت بستگی به اعمال انسان دارد. بعضی انسان‌ها فقط به فکر آسایش این دنیا هستند، اما فکر آسایش قیامت نیستند. یکی از چیزهایی که می‌تواند آسایش قیامت را برآورده کند، نماز شب خواندن است، و هر کس قنوت نمازش طولانی‌تر باشد، آسایش او در قیامت درازتر است. (کرمی، آبگشا، ۱۳۹۶، ص ۲۱۲).

رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: «أَطْوَلُكُمْ قُنُوتًا فِي الْوَتْرِ أَطْوَلُكُمْ رَاحَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي الْمَوْقِفِ»؛ «از شما هر کس قنوت نماز وترش طولانی‌تر باشد، آسایش وی در موقف قیامت طولانی‌تر است.» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۸۷، ص ۲۸۷)

ج- نامه اعمال در دست راست

علی (علیه السلام) فرمود: «هر کس یک نهم شب را به عبادت و نماز مشغول باشد، خداوند در قیامت نامه‌اش را به دست راست او می‌دهد و هر کس یک پنجم شب را نماز بخواند، در بهشت از ندیمان ابراهیم خلیل (علیه السلام) خواهد بود.» (صدوق، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص ۱۰۰).

د- عبور از صراط

علی (علیه السلام) فرمود: «هر کس یک سوم از نماز شب را بخواند، هیچ فرشته‌ای را ملاقات نمی‌کند مگر آنکه به مقام و منزلت او در نزد پروردگار غبطه و حسرت می‌برد و به او پیشنهاد می‌شود که از هر کدام از درهای هشتگانه بهشت که می‌خواهد، وارد شود.» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۸۰، ص ۲۵۶).

ه- آزادی از جهنم

علی (علیه السلام) فرمودند: «هر کس یک شب تمام به عبادت به سر برد، بیزاری و برائت آزادی از جهنم را به او عطا می‌کنند و در زمره آنان که از عذاب الهی در امانند، محشور می‌شود.» (صدوق، ۱۳۷۹، ص ۱۰۲).

و- توشه برای آخرت

امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «خوشا به حال کسانی که از شب‌های بلند زمستانی بهره می‌گیرند، توشه برای آخرت خویش فراهم می‌کنند و دست تهی وارد محشر نمی‌شوند.» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۸۹، ص ۱۵۲).

ز- زینت آخرت

امام صادق (علیه السلام) می‌فرمایند: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ قَالَ الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَإِنَّ الثَّمَانَ رَكَعَاتٍ أَلْتِي يُصَلِّيهَا الْعَبْدُ آخِرَ اللَّيْلِ زِينَةُ الْآخِرَةِ»؛ «خداوند متعال ثروت و فرزندان را زینت دنیا دانسته است ولی هشت رکعت نمازی که آدمی در آخر شب می‌خواند زینت آخرت است.» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۸۳، ص ۱۲۶).

ح- مقام شفاعت

از فواید و نتایج شب زنده‌داری رسیدن به مقام شفاعت است که بحث آن در تفسیر آیه ۷۹ سوره اسراء آمده است.

نتیجه گیری:

بی تردید شب زنده داری و نماز شب که مورد تاکید شریعت اسلامی و پیشوایان دینی است، آثار مثبت و فواید بی شماری را به دنبال دارد. اساسا درجه اهمیت هر چیز به سبب آثار و نقشی است که می تواند در پی داشته باشد. اگر در اسلام تکیه ی زیادی بر این موضوع شده است به علت آثار مثبت و فوایدی است که با این کار برای فرد و جامعه حاصل می شود. اگر طلاب عزیز می خواهند آینده ی الهی و نورانی داشته باشند، تحصیلاتشان و عمرشان برکت داشته باشد، از همین آغاز زندگی علمی و تحصیلی شب زنده داری و نماز شب را ترک نکنند.

فهرست منابع:

* قرآن

* نهج البلاغه

الف: کتب فارسی

۱. اسحاقی، حسین، ۱۳۹۰، *نماز نشان بندگی*، قم، انتشارات خادم الرضا (علیه السلام).
۲. امیری پور، احمد، ۱۳۸۶، *دایره المعارف مختصر نماز*، چاپ سوم، مشهد: انتشارات راز توکل.
۳. بیستونی، محمد، ۱۳۸۸، *لغت شناسی قرآن کریم پیش نیاز تفسیر موضوعی*، تهران: انتشارات بیان جوان.
۴. سعدی، ۱۳۷۳، *گلستان*، تهران: انتشارات صفی علیشا.
۵. شهسوار، حسین، ۱۳۸۲، *نماز چهره دین*، چاپ اول، قم: انتشارات مهر دلدار.
۶. قرائتی، محسن، ۱۳۹۱، *پیوندهای نماز*، چاپ دوم، تهران: موسسه فرهنگی - انتشاراتی ستاد اقامه نماز.
۷. قمی، عباس، ۱۳۸۷، *کلیات مفاتیح الجنان*، چاپ دوم، قم: نشر حبیب.
۸. مختاری، رضا، ۱۳۹۲، *سیمای فرزندگان*، چاپ بیست و سوم، قم: انتشارات موسسه بوستان کتاب.
۹. مصباح یزدی، محمد تقی، ۱۳۹۲، *سیمای فرزندگان*، چاپ اول، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمه الله).
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۵۳، *تفسیر نمونه*، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه.

ب: کتب عربی

۱. ابن منظور، ۱۴۰۸ ه.ق، *لسان العرب*، بیروت: دارالحياء التراث العربی.
۲. حر عاملی، محمد بن حسین، ۱۳۷۹، *جهاد با نفس (جهاد النفس وسائل الشیعه)*، چاپ اول، ترجمه: علی صحت، قم: انتشارات بقیه الله (عج الله تعالی الشریف).
۳. _____، بی تا، *وسائل الشیعه*، تهران: چاپ المکتب الاسلامیه.
۴. راغب اصفهانی، محمد، ۱۳۸۶، *ترجمه مفردات الفاظ القرآن*، چاپ اول، ترجمه: مصطفی رحیمی نیا، تهران: نشر سبحان.
۵. ردایی آملی، حسین، ۱۳۸۶، *نهج الفصاحه*، چاپ نهم، قم: انتشارات نسیم حیات.
۶. صدوق، فضل بن حسن، ۱۴۰۴ ق، *علل الشرایع*، بی جا: انتشارات مهر دلدار.
۷. _____، ۱۳۷۹، *ثواب الاعمال و عقاب الاعمال*، قم: نشر اخلاق.

۸. مجلسی، محمد باقر، ۱۴۰۳ق، *بحار الانوار*، بی جا: انتشارات الوفا.
۹. محمدی ری شهری، محمد، ۱۳۸۶، *میزان الحکمه*، چاپ هشتم، ترجمه: حمید رضا شیخی، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث.

ج: مقالات

۱. خاتمی، جواد؛ موسوی، رضا؛ ۱۳۸۹، *مجله مطالعات اسلامی فقه و اصول (مقاله کاوشی در نماز شب پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)*، ش پیاپی ۸۵/۱، مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد
۲. کرمی، علی؛ آبگشا، غلامرضا؛ ۱۳۹۶، *فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی (مقاله آثار نماز شب در دنیا)*، ش ۲۴، یزد: موسسه آموزش عالی آزاد نگاره
۳. _____؛ ۱۳۹۶، *فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی (مقاله آثار نماز شب در قیامت)*، ش ۲۲، یزد: موسسه آموزش عالی آزاد نگاره

د: سایتها

۱. www.noormags.ir.
۲. www.vajehyab.com.
۳. www.wikifegh.ir.
۴. www.wikiporsesh.ir.
۵. www.wikishia.ir.